

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

**на дисертацію Шмерецького Єгора Євгеновича “Юридико-психологічна
характеристика зґвалтування”, подану на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук за спеціальністю 19.00.06 - юридична
психологія**

Зґвалтування є суспільно небезпечним діянням, що грубо порушує усталений у суспільстві уклад статевих стосунків й основні принципи статевої моралі. Суспільна безпека полягає у зневазі до статевої свободи людини, насильницькому характері дій злочинця, заподіянні суттєвої фізичної, моральної й психічної шкоди потерпілому, нерідко пов'язаної з розладом психічного й фізичного здоров'я потерпілого.

Відповідно до офіційної статистики Генеральної прокуратури України, у 2015 р. зареєстровано 318 зґвалтувань, з яких не розкрито 164, у 2016 р. – 345, (не розкрито 152), у 2017 р. – 466 злочинів, зареєстрованих протягом 11 місяців (не розкрито 319). Це свідчить про те, що кількість учинених зґвалтувань збільшується, а рівень розкриття погіршується, що і робить дану проблематику досить актуальною.

Відповідно до наявних результатів наукових досліджень офіційні данні не відображають реальну ситуацію, оскільки зґвалтування відноситься до групи злочинів, які характеризуються значною латентністю. Лише 10-12 % жертв звертаються до підрозділів поліції із заявами про сексуальне насильство. Причини зазначеної ситуації мають широкий спектр детермінації: від недовіри до ефективних та справедливих дій правоохоронців та судової системи в Україні до суспільного осуду жертв, який традиційно супроводжує процес розкриття та розслідування цих злочинів.

ВРСДЗ НАВС	
Вх. №	1658
“ 16 ”	04 20 18 р.
кількість аркушів:	
осн. док.	7 додаток —

Суспільну значущість проблеми запобігання сексуальному та домашньому насильству та боротьби з цими явищами безпосередньо підтверджується постійною увагою до неї з боку законодавців. У 2017 році Верховна Рада України внесла зміни до Кримінального кодексу, Кримінально-процесуального кодексу України й низки інших законодавчих актів щодо поняття та кваліфікуючих ознак цього виду протиправних дій і санкцій до осіб що їх вчиняють.

Проблема насильства, в тому числі сексуального є традиційною в царині кримінального права, кримінального процесу та криміналістики. Їй присвячені роботи Ю. Аленіна, Н. Антонюка, Р. Белкіна, В. Горбачевського, О. Джужи, А. Зелінського, М. Корчового, С. Косенко, В. Кузьмічова, А. Лукаш, В. Шепітько та ін. В юридичній психології плідно працювали над вирішенням зазначеної проблеми К. Бартолом, Б. Гульман, О. Дроздов, О. Землянська, Л. Казміренко, Б. Крейхі, В. Марчак, В. Медведєв, О. Склєнем, Н. Тужеляк, О. Цільмак. В той же час, системних юридико-психологічних досліджень зґвалтування як найбільш небезпечного злочину проти сексуальної свободи та статевої недоторканості в Україні дотепер не здійснювалося. Зазначене негативно відбивається на процесі розкриття та розслідування зґвалтувань, що й зумовлює актуальність представленого дисертаційного дослідження.

Основні наукові положення, висновки і рекомендації, що сформульовані у дисертації, ступінь їх обґрунтованості і достовірності.

Наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані в дисертаційній роботі Шмерецького Є.Є. достатньо обґрунтовані використанням комплексу методів наукового пошуку (історико-правовий, системно-аналітичний, структурно-функціональний, юридико-психологічного моделювання, системно-функціональний, системно-логічний, методи математичної статистики тощо). Репрезентативної також є емпірична база дослідження, а саме: результати аналізу матеріалів щорічних статистичних

звітів Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України за період 2008-2015 рр., матеріалів 146 архівних кримінальних проваджень за ст. 152 КК України, розглянутих місцевими і районними судами регіонів України за цей же період; дані опитування 150 дільничних офіцерів поліції (стаж роботи на посаді – понад 3 роки), а також вивчення об'єктивних матеріалів та опитування 32 осіб, які відбували покарання за вчинення зґвалтування в Березанській виправній колонії № 95 Київської обл.

Обрана низка наукових методів та емпірична база дослідження дозволила здійснити як кількісний, так й якісний аналіз заявленої в дисертації проблеми, прийти до обґрунтованих висновків теоретико-практичного спрямування. Представлені в дисертаційній роботі узагальнені теоретичні положення та результати емпіричного дослідження дозволили автору сформулювати пропозиції прикладного характеру щодо підвищення ефективності проведення процесу розслідування зґвалтувань. Достовірність матеріалів дисертації підтверджено високим науково-методичним рівнем дослідження.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що вперше:

– обґрунтовано, що психічний вплив на жертву слід вважати не менш вагомим засобом подолання опору потерпілої особи, ніж фізичне насильство, оскільки в означених ситуаціях важливий не сам ступінь докладання фізичних зусиль, а переживання загрози зґвалтування як реальної. Це потребує внесення коректив у представлену в теорії кримінального права позицію, згідно з якою насильство завжди пов'язане з подоланням опору потерпілої, тобто воно має місце лише у випадках, коли активний опір не залишає у винного сумнівів відносно її небажання вступати в статевий контакт. При цьому не враховується, що потерпіла може втратити таку здатність через страх, позамежовий негативний вплив на її емоційно-вольову сферу, розуміння безперспективності опору через нерівні фізичні можливості, тощо;

– надано типологію зґвалтувань за їх об'єктивними ознаками: раптові напади на жінок, неповнолітніх, осіб похилого віку; зґвалтування як експрес пограбування чи розбійного нападу, коли злочинний умисел виникає в процесі вчинення злочину; зґвалтування, пов'язані зі спільним проведенням часу; зґвалтування, вчинені в результаті короточасних контактів між чоловіком і жінкою, коли потерпіла сторона розглядає таке знайомство як прелюдію до тривалих відносин; зґвалтування жінок, малолітніх і неповнолітніх дітей, які перебувають із злочинцем у родинних і сімейних стосунках, а також сусідок чи колег по роботі;

– висвітлено особливості допиту потерпілої від зґвалтуванні особи як безконфліктної комунікативної ситуації, обтяженої станом психічної напруженості, що негативно впливає на повноту і достовірність свідчень і потребує врахування при виборі форм спілкування та при формулюванні запитань, особливо інтимного характеру;

– аргументовано доцільність використання поняття «комунікативний контакт» стосовно допиту підозрюваного як такого, що повністю охоплює собою психологічну сутність перцептивної, когнітивної та інтерактивної функцій професійного спілкування в ситуаціях прямого чи опосередкованого протистояння сторін;

– деталізовано сутність психічного стану підозрюваного у вчиненні зґвалтування як гіперзахисної позиції, внаслідок чого він здійснює активні спроби зорієнтуватися в сукупності та важливості наявних викривальних доказів, та критерії правомірності психологічного впливу стосовно допитуваної особи.

Повнота викладення наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях

Основні результати та висновки дисертаційного дослідження до захисту були розкриті у 11 наукових публікаціях, серед яких п'ять наукових статей – у

збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук; одна стаття – в зарубіжному науковому виданні, а також п'ять тез – у збірниках доповідей науково-практичних конференцій. Результати дисертаційного дослідження обговорені на засіданнях кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ. Основні положення роботи, її висновки та рекомендації оприлюднено на п'яти наукових конференціях. Обсяг друкованих робіт та їх кількість відповідають вимогам МОН України щодо публікації основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. Зміст автореферату є ідентичним до змісту дисертації і достатньо повно відображає основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого автором дисертаційного дослідження.

Практичне значення отриманих результатів. викладені в дисертації положення, висновки і рекомендації можуть бути використані:– у освітньому процесі (при підготовці лекцій, навчально-методичних матеріалів, тестових завдань із навчальних дисциплін «Юридична психологія», «Актуальні проблеми кримінальної психології»); – у практичній діяльності (в процесі здійснення нагляду органами прокуратури за додержанням законності при провадженні досудового розслідування, при вирішенні низки проблем розкриття та розслідування зґвалтувань); – у процес психологічного супроводу професійної діяльності (під час проведення занять в системі професійно-психологічної підготовки та здійснення заходів психологічного супроводження працівників слідчих підрозділів).

Дискусійні положення та зауваження. Визнаючи ґрунтовність дослідження Шмерецького Є.Є. вважаємо за необхідне звернути увагу на деякі дискусійні моменти, а саме:

- автор дослідження в тексті дисертації оперує поняттями сексуальне насильство, насильство над жінками та зґвалтування. Змістовно зазначені поняття подекуди тлумачаться дисертантом як тотожні та в тексті

представленого дослідження ми не зустрічаємо їх сутнісної диференціації. Водночас, необхідно зауважити, що сексуальне насильство не зводиться тільки до зґвалтування та є набагато ширшим за понятійним наповненням. В той же час, насильство над жінками не завжди призводить до сексуального насильства та зґвалтування. Відповідно до наведеного, на наш погляд трактування зазначених понять як однопорядкових не дозволяє в повній мірі окреслити юридико-психологічні особливості такого суспільно небезпечного діяння як зґвалтування;

- в тексті дисертації автор дотримується традиційної позиції вчинення зґвалтування виключно стосовно осіб жіночої статі. В той же час, збагачення суспільних стосунків, результати наявного соціального досвіду трансформації гендерних відносин дозволяють констатувати вчинення подібних злочинів до осіб чоловічої статі. В роботі новели сучасного розвитку людства в ракурсі сексуальних стосунків не знайшли свого відображення. Актуальною для юридико-психологічного аналізу проблема вчинення зґвалтувань до осіб чоловічої статі постає також з огляду на суспільне відношення до зазначених злочинів та психологічні наслідки їх вчинення на подальше повсякденне та професійне життя потерпілих;

- розділ 3 дисертації «Психолого-правові чинники протидії зґвалтуванню» містить два підрозділи, один з яких присвячений застосуванню психологічних знань під час досудового розслідування зґвалтувань. В ньому автор переважно розглядає психологічні особливості проведення допиту підозрюваних та потерпілих. Водночас, при проведенні досудового розслідування зазначеного виду злочинів активно проводяться й інші слідчо-розшукові дії, ефективність здійснення яких беззаперечно впливає на всебічне та повне розслідування. Поза увагою автора залишився аналіз низки таких дій. Представленість їх в роботі з позиції юридичної психології дозволила б збагати методикау досудового розслідування зґвалтувань;

- практична спрямованість представлених в роботі висновків та рекомендацій значно б збагатилася, на наш погляд, в разі проведення здобувачем аналізу можливостей застосування спеціальних психологічних знань на завершальному етапі розслідування зґвалтувань – в процесі судового розгляду зазначених видів злочинів. Практика сучасного судочинства гостро відчуває потребу в практично спрямованих рекомендаціях судового розслідування окремих видів злочинів, в тому числі зґвалтувань.

Зазначені дискусійні положення не зменшують загальну позитивну оцінку роботи. Вони свідчать про багатогранність та складність обраної здобувачем теми дисертаційної роботи та визначають перспективні напрями подальших досліджень.

Дисертація Шмерецького Єгора Євгеновича має логічно побудовану структурну архітектоніку, є цілісним, завершеним теоретико-прикладним дослідженням. Обраний здобувачем методологічний інструментарій дозволив здобувачу досягти поставленої мети та вирішити визначені на початку дослідження задачі.

Дисертація та автореферат підготовлені та оформлені згідно вимог ДАК МОН України, що пред'являються до робіт, які подаються на здобуття вченого ступеня кандидата наук, а автор – Шмерецький Є. Є. – заслуговує на присвоєння йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 19.00.06 - "Юридична психологія".

Радник Ректора

**Національної академії прокуратури України,
кандидат юридичних наук, доцент**

В.Кощинець

Підпис

Начальник відділу
документального забезпечення

" 20 року

